

Roze (on)zichtbaar in Rotterdam?

Rita Schriemer

Roze (on)zichtbaar in Rotterdam?

Een belevingsonderzoek naar discriminatie en intolerantie
tegen homoseksuele mannen, lesbische vrouwen en biseksuelen
in de regio Rotterdam

Rotterdam, mei 2006

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de
Rotterdamse dienst Jeugd, Onderwijs en Samenleving

Colofon

Auteur

Rita Schriemer

Werkgroep

Marijke Gerritsma & Hans Schreutelkamp, Rotterdam Verkeert

Rita Schriemer & Cyriel Triesscheijn, RADAR

Ton de Vent & Bram Anker, COC Rotterdam

Uitgave

Stichting RADAR

Grotekerkplein 5

3011 GC Rotterdam

T 010 411 39 11

E info@radar.nl

I www.radar.nl

Samenvatting en conclusies

Aanleiding

Berichten over toegenomen discriminatie van homoseksuele mannen, lesbische vrouwen en biseksuelen (holebi's) en de afgenomen tolerantie en acceptatie van homo- en biseksualiteit onder de schoolgaande jeugd waren aanleiding voor dit onderzoek. Registraties van meldingen en aangiften van homodiscriminatie laten maar de top van de spreekwoordelijke ijsberg zien.

Een (internet)enquête onder een groot aantal Rijnmondse holebi's moest de aard en omvang van discriminatie-ervaringen beter in kaart brengen. Hiervoor zijn holebi's vragen voorgelegd over hun veiligheidsbeleving en over hun eventuele recente discriminatie-ervaringen. En of ze daarin de laatste jaren bepaalde ontwikkelingen hebben opgemerkt. De situatie op het werk, de opleiding, woonomgeving, uitgaan en contacten met de politie kwamen daarbij aan de orde. Desgewenst konden ook aanvullende ervaringen naar voren worden gebracht.

Ruim 300 holebi's hebben deelgenomen aan de enquête. Het betreft voornamelijk mensen die zijn aangesloten bij holebi-organisaties. De onderzoeksgroep is niet representatief, want deze specifieke groep is doorgaans goed opgeleid, geëmancipeerd, 'uit de kast' en blank. Het

is goed denkbaar dat de situatie onder andere subgroepen anders is, met name onder holebi's uit minderheidsgroepen en zogenoemde dubbelbinders. Bij gebrek aan mogelijkheid om een representatieve steekproef te houden, is dit bereik desalniettemin *next-best*.

Het onderzoek wilde onder meer antwoord geven op de vraag of discriminatie de laatste jaren is toegenomen. Op deze vraag is geen eenduidig antwoord gekomen. Opvallend genoeg zegt 30 procent van de respondenten geen enkele ervaring te hebben met discriminatie. Eenderde van de deelnemers zegt dat zij recentelijk meer discriminatie meemaakten. Ruim een kwart ziet geen veranderingen. Over een ding is men het eens, homodiscriminatie is in ieder geval niet afgenomen.

Om beter zicht te krijgen op ontwikkelingen in de tijd is het noodzakelijk om periodiek vergelijkbare gegevens te verzamelen. Dat kan bijvoorbeeld door herhaling van een belevingsonderzoek zoals dit. Daarnaast is het mogelijk om te monitoren via *algemene gezondheids-* en *leefbaarheids-* en veiligheidsonderzoeken. Dat betekent wel dat er aan dit onderzoek enkele vragen moeten worden toegevoegd over de samenlevingsvorm en/of geaardheid. Dit type onderzoek heeft als voordeel dat

het een betere doorsnede van de (holebi) bevolking bereikt én dat de situatie van holebi's en 'niet-holebi's' vergeleken kan worden. Op dit moment monitoren er al enkele Nederlandse gemeenten de veiligheid en gezondheid van holebi's en niet holebi's.¹

Dit onderzoek is gericht op het achterhalen van de aard en de omvang van het probleem. De rapportage focust diensgevolg op de - niet geringe - problemen. Dat laat onverlet dat een meerderheid van de ondervraagde holebi's momenteel geen discriminatie ervaart en zich veilig voelt.

De groep holebi's die problemen ervaart is numeriek in de minderheid. Desondanks is de aard en de omvang van de problemen zorgelijk. De negatieve ervaringen van de minderheid tonen namelijk ook de kwetsbaarheid van de holebi gemeenschap. Want deze is – uit zelfbescherming - redelijk onzichtbaar aan het worden.

Veiligheid

Een nipte meerderheid van de respondenten is van mening dat de Rotterdamse straten veilig zijn voor homoseksuele mannen, lesbische vrouwen

en biseksuelen. Daar staat tegenover dat een meerderheid zegt dat het in hun eigen buurt onveilig is om als holebi-stel hand in hand over straat te gaan.

Er is geen consensus over de vraag of de veiligheid de laatste jaren afneemt. Eenderde ervaart geen verandering, eendere heeft hierover geen uitgesproken mening en eenderde van de respondenten vindt dat de veiligheid is afgenomen. De respondenten die aangeven dat het de laatste jaren onveiliger is geworden, wijten dat met name aan afnemende tolerantie onder migrantengroepen (37%), afnemende tolerantie onder jongeren (22%) en afnemende tolerantie van mensen in het algemeen (18%). Met als kanttekening dat deze categorieën elkaar overlappen, als gevolg van de Rijnmondse demografie.

Eén op de vier deelnemers kent mensen die vanwege discriminatie en intolerantie moesten verhuizen. Let wel: het is niet uitgesloten dat een deel van de respondenten hierbij naar dezelfde persoon of personen verwijst.

Omvang van persoonlijke discriminatie-ervaringen

Uit dit onderzoek blijkt dat discriminatie en intolerantie geen geïsoleerde incidenten zijn die zich bij hoge uitzondering voordoen. Noch dat ze zich uitsluitend

¹ Voor een overzicht van gemeenten, hun beleid en monitor-instrumenten zie: Schuijf en Dankmeijer (2005) *Homobeleid uitgelicht: een praktische gids voor lokaal beleid*. Amsterdam: Schorer Stichting

afspelen in de woonbuurt of in het onderwijs. Discriminatie komt op alle terreinen voor.

Een kwart van de respondenten is in het afgelopen jaar gediscrimineerd op of tijdens hun werk. Datzelfde percentage meldt discriminatie in de woonomgeving, als ook tijdens het uitgaan. Van de respondenten die lesgeven, zegt eenderde tijdens hun werk gediscrimineerd te zijn. Ook gaf eenderde van de deelnemers aan dat ze in het afgelopen jaar discriminatie en intolerantie ervaren hadden in de openbare ruimten.

Aard van de discriminatie-ervaringen

Discriminatie en intolerantie kunnen verschillende vormen aannemen. Ze variëren van genegeerd worden tot aan geweld. Deze categorieën sluiten elkaar niet uit. Discriminerende opmerkingen kunnen immers gepaard gaan met ongelijke behandeling of lichamelijk geweld. Daarnaast kan discriminatie makkelijk escaleren. Iets kan tamelijk onschuldig beginnen met roddels of negeren, vervolgens overgaan in het maken van discriminerende opmerkingen die bijvoorbeeld de weg vrij kunnen maken voor treiteren en agressief gedrag.

Als respondenten werden gediscrimineerd, dan ging het meestal om verbale discriminatie, in de vorm van discriminerende opmerkingen. Mensen die

op het werk of op school werden gediscrimineerd, gaven aan dat dat gebeurde in de vorm van opmerkingen.

Discriminatie in de woonbuurt, tijdens het uitgaan of in de openbare ruimte ging vaak samen met agressie en geweld.

Acceptatie en tolerantie

De huidige problemen van holebi's worden vaak in verband gebracht met de multiculturele samenleving. De lagere tolerantie en acceptatie van migrantengroepen zou met name debet zijn aan de verslechterde situatie. Ook in dit onderzoek geven mensen aan dat problemen volgens hen gedeeltelijk voortkomen uit botsing met culturele en religieuze opvattingen over homoseksualiteit.

Toch zijn culturele en religieuze opvattingen niet de enige boosdoeners. Volgens veel deelnemers laat de acceptatie *in het algemeen* - dus ook van de autochtone bevolking - te wensen over. Acceptatie is geenszins vanzelfsprekend. Dat alle mensen bewust of onbewust kunnen discrimineren blijkt bijvoorbeeld al uit de ervaringen met discriminatie op het werk en in de omgang met professionals (bijvoorbeeld de politie).

Het beeld dat uit dit onderzoek naar voren komt is dat de vanzelfsprekendheid waarmee holebi's uitkomen voor hun

geaardheid lijkt af te nemen. Los van bovenstaande factoren, blijft vaak onzichtbaar dat holebi's in iedere situatie aftasten of zij hun leefvorm of seksuele geaardheid openbaar willen maken. Het niet openbaar maken of zelfs bewust verbergen van de homo- of biseksualiteit is in veel gevallen een bewuste strategie om het risico op discriminatie of intolerantie te beperken.

Deze strategie heeft negatieve bijverschijnselen zoals de angst om ontmaskerd te worden en het ontkennen van een belangrijk deel van de eigen identiteit. Dit kan leiden tot psychische en gezondheidsklachten.²

Maatschappelijk gezien leidt verborgenheid tot onzichtbaarheid van problemen van individuele holebi's én van de 'holebi-gemeenschap'.³

Meldingsbereidheid

De bereidheid om discriminatievoorvallen te melden bij de politie is laag. Respondenten twijfelen of het voorval te herleiden is naar de seksuele geaardheid. Daar komt bij dat niet alle respondenten vertrouwen hebben in het politietoetreden. Ze vermoeden dat hun klacht door de politie onvoldoende serieus wordt

genomen. Of dat agenten niet gevoelig zijn voor dit thema, of niet uitnodigend genoeg naar holebi's.

Gezien het aantal en de ernst van de voorvallen die de respondenten in dit onderzoek aangaven, is het zorgelijk dat deze voorvallen niet bekend worden gemaakt bij de politie. De politie handhaaft immers de openbare orde en draagt zorg voor de veiligheid van burgers. Door de lage meldingsbereidheid is de politie onvoldoende op de hoogte van de problemen van deze doelgroep. En van eventuele problemen in een bepaalde buurt.

Aanbevelingen

Uit het onderzoek is gebleken dat discriminatie van holebi's geen geïsoleerde incidenten betreft. Een substantieel deel van de holebi's komt ermee in aanraking, zij het op het werk, op school, in de woonomgeving of in de openbare ruimte. Het is aan te bevelen dat projecten en initiatieven ter bevordering van de tolerantie en ter vermindering van discriminatie van holebi's zich niet uitsluitend richten op één deelterrein of doelgroep.

Intolerantie en discriminatie beperken de kansen op gelijkwaardige maatschappelijke participatie van holebi's. Bovendien beïnvloeden zij de veiligheid

² Joling en Bos (2002) *Jaarboek Sociale Psychologie*. Discriminatie van homoseksuele mannen en lesbische vrouwen op het werk. p. 162-173. Delft: Eburon

³ Schuijf en Dankmeijer (2005) *Homobeleid uitgelicht: een praktische gids voor lokaal beleid*. Amsterdam: Schorer Stichting.

van homoseksuele mannen, lesbische vrouwen en biseksuelen negatief.

Discriminatie op het werk is een groot probleem. Een kwart van de deelnemers aan het onderzoek heeft aangegeven dat ze in het afgelopen jaar op hun werk te maken kregen met discriminatie. Dat percentage ligt hoger bij mensen die in het onderwijs werken.

Nog afgezien van discriminatie-ervaringen blijkt dat veel mensen hun seksuele geaardheid op hun werk geheel of gedeeltelijk verborgen houden. Eerder onderzoek heeft aangetoond dat dit stress en gezondheidsklachten oplevert bij holebi werknemers. Openheid over de geaardheid is gezonder, mits discriminatie en uitsluiting uitblijft.

Homoseksualiteit en eventuele homodiscriminatie moeten op het werk bespreekbaar worden. De training van Rotterdam Verkeert voor docenten en vertrouwenspersonen heeft bewezen daar een belangrijke bijdrage aan te leveren. Het verdient de aanbeveling dat dit doorgang blijft vinden, zo niet geïntensiveerd wordt.

Uit angst voor discriminatie kiezen veel holebi's de anonimiteit. Door het geheel of gedeeltelijk verbergen van hun seksuele geaardheid, wordt de groep van homoseksuele mannen, lesbische vrouwen en biseksuelen (opnieuw) onzichtbaar. Dit

belemmert de emancipatie die nodig is om de acceptatie van de homoseksualiteit te consolideren. Het doorbreken van de vicieuze cirkel van homodiscriminatie en -intolerantie en de toenemende onzichtbaarheid is een belangrijk doel.

Onderwijsinstellingen zijn de plek bij uitstek om aan de acceptatie te werken. Daar zit de schoolgaande jeugd bij wie de acceptatie laag is. Programma's zoals 'Roze op school' hebben bewezen daar een belangrijke bijdrage aan te kunnen leveren.

RADAR stelt aanvullend voor om het wederzijds profijt van artikel 1 van de Grondwet centraal te stellen in lessen over discriminatie. Die boodschap luidt: Aanspraak van een minderheidsgroep om tegen discriminatie beschermd te worden, betekent ook eenzelfde recht voor alle andere minderheidsgroepen. In dat kader gaat RADAR - naar Amerikaans model - het project *Classroom of difference* uitvoeren op scholen in de regio Rotterdam.

Om de positie van holebi-docenten te verbeteren is tevens ondersteuning nodig van schoolpersoneel en -directies zodat zij een veilig en discriminatievrij schoolklimaat scheppen. Het is de taak van de werkgever om hiervoor zorg te dragen en de holebi-docenten daar waar nodig te beschermen.

Rotterdam Verkeert, COC en RADAR moedigen ook het initiatief van de gemeente Rotterdam aan om te werken aan de acceptatie van homoseksualiteit onder scholieren in het voortgezet onderwijs.

De veiligheid van holebi's is in het geding vanwege discriminatie en de vijandigheid waarmee zij tegemoet worden getreden in de woonbuurt en andere openbare ruimten. De politie heeft onvoldoende zicht op eventuele problemen van holebi's in een wijk, waardoor hun bijdrage beperkt is. Politie en holebi's kennen elkaar onvoldoende, maar een beter contact kan in beider belang zijn. De politie heeft behoefte aan (aanvullende) informatie over overlast en strafbare feiten. De holebi's hebben behoefte aan extra veiligheid en/of bescherming.

Het is voor holebi's niet zichtbaar of en in hoeverre de politie oog heeft voor homoseksuelen. Zij vragen zich af of de politie homoseksuelen als doelgroep erkent, zowel onder de burgerbevolking als binnen het eigen korps. Dit werpt een drempel op voor holebi's om naar de politie te stappen. Sensibilisering van de politie op dit onderwerp is van cruciaal belang, zeker als dat gepaard gaat met de erkenning van de speciale aandacht voor de veiligheid voor deze groep.

RADAR stelt aanvullend voor om bestaande trainingsmodules voor

politiemedewerkers van de intake- en service balie en directe hulpverlening (DHV) extra aandacht te geven aan het overbrengen van kennis over discriminatie op grond van seksuele gerichtheid en de antidiscriminatiewet- en regelgeving die hierop van toepassing is.

Van de politie wordt verwacht dat zij - in navolging van de Aanwijzing Discriminatie - iedere melding en aangifte van homodiscriminatie opnemen. Mensen die melding of aangifte willen doen, mogen niet langer door politiemedewerkers worden ontmoedigd of weggestuurd. Bovendien moeten deze zaken dusdanig worden geregistreerd, dat het in de toekomst mogelijk is om te komen met (jaar)overzichten van alle aangiften en meldingen van homodiscriminatie.

Neemt (homo)discriminatie en intolerantie toe- of af? En in hoeverre wijkt de veiligheidsbeleving van holebi's af ten opzichte van niet-holebi's. Dit zijn enkele van de meest gestelde vragen op dit moment. Om op deze vragen een betrouwbaar antwoord te kunnen geven, is monitoring van discriminatie en veiligheidsbeleving van holebi's noodzakelijk.

Betrouwbare antwoorden kunnen alleen gegeven worden wanneer periodiek vergelijkbare gegevens worden verzameld.

Verschillende Nederlandse gemeenten monitoren reeds de ontwikkelingen op dit terrein. Dat doen zij door extra variabelen op te nemen omtrent de seksuele geaardheid of samenlevingsvorm, in hun algemene veiligheids-, leefbaarheids- of gezondheidsonderzoeken. Met een geschat aantal van 36.000 holebi-inwoners in Rotterdam, is het wenselijk dat homoseksualiteit als variabele wordt opgenomen in de Rotterdamse leefbaarheids en veiligheidsmonitoren.

De emancipatie van holebi's is nog niet voltooid. Bovendien vragen emancipatie en acceptatie het nodige onderhoud. Dat blijkt wel uit het feit dat de vanzelfsprekendheid waarmee mensen voor hun geaardheid uitkomen lijkt af te nemen.

Het zou te betreuren zijn als dit leidt tot de verdere onzichtbaarheid van holebi's. Het verdient dan ook de aanbeveling dat die emancipatie verder wordt gesteund. Dit is een proces van een lange termijn en vraagt het nodige aan extra onderhoud. Niet alleen de emancipatie van blanke holebi's die uit de kast zijn moet worden gesteund, maar ook de onzichtbare groepen zoals vrouwen, holebi's uit migrantengroepen en dubbelbinders. Zij zijn als kwetsbare groepen bijzonder gebaat bij ondersteuning in het emancipatieproces.

Rotterdam Verkeert en COC Rotterdam zullen met hun aanbod en activiteiten verder gaan op de ingeslagen weg van bevordering van de emancipatie van de verschillende doelgroepen.

1. Inleiding

Al enige jaren doen verontrustende berichten de ronde over tanende tolerantie en toenemende discriminatie van homoseksuelen, lesbiennes en biseksuele (holebi's). Ook binnen de gemeenschap zelf zijn de problemen rond discriminatie en acceptatie regelmatig onderwerp van gesprek.

De recent gepubliceerde Rotterdamse jeugdmonitor verspreidde eveneens een verontrustende boodschap. De acceptatie en tolerantie ten opzichte van homoseksualiteit onder jongeren bleek zorgwekkend laag, met name onder VMBO leerlingen van Turkse en Marokkaanse komaf.

Deze berichten waren aanleiding voor wethouder Van den Anker om de politie, holebi-organisaties en RADAR te vragen om een overzicht van concrete voorvallen van discriminatie van homoseksuele mannen, lesbische vrouwen en biseksuelen. Uit deze inventarisatie bleek het aantal registraties van concrete voorvallen, met name bij de politie en Openbaar Ministerie, zeer beperkt.

Het Openbaar Ministerie kon geen overzicht genereren van discriminatie op grond van seksuele geaardheid, omdat bij de discriminatoire feiten de discriminatiegrond niet apart wordt

geregistreerd. Uit de politieregistratie bleek dat in de afgelopen vier jaar 63 maal aangifte was gedaan van homodiscriminatie. RADAR had over diezelfde periode 106 meldingen van homodiscriminatie. Vermoedelijk is hiermee slechts het topje van de spreekwoordelijke ijsberg in kaart gebracht.

De geneigdheid van Rotterdamse holebi's om voorvallen te melden is gering. Wat hiervan de precieze redenen zijn is niet bekend, maar uit eerder onderzoek⁴ blijkt dat een aantal factoren een rol speelt. Zo is niet iedereen bekend met de mogelijkheid om homodiscriminatie te melden bij RADAR. Ook herkennen weinig holebi's de voorvallen die zij meemaken als discriminatie. De Rotterdamse holebi-organisaties horen wel wat er speelt onder hun leden, maar houden geen registratie bij van discriminatievoorvallen. Tot slot staan holebi's ambivalent tegenover melding of aangifte bij de politie omdat zij in het verleden intolerantie door politiefunctionarissen hebben ervaren of vermoeden dat hun klacht niet serieus wordt genomen.

⁴ RADAR (2003) Quick scan Aangifte en registratiepraktijk homodiscriminatie. Rotterdam: RADAR
RADAR (2003) Roze in Noord: beeldvorming over en incidenten omtrent acceptatie van homoseksualiteit in de multiculturele samenleving Rotterdam: RADAR
Notitie Politie Rotterdam Rijnmond (2003) Aanpak van geweld tegen homoseksuele mannen. (unpublished)

Omdat de meldingen van discriminatie en intolerantie geen betrouwbaar beeld opleveren van de aard en omvang van de problemen, is besloten om een belevingsonderzoek te houden onder Rotterdamse holebi's. Door te vragen naar de eigen ervaringen kan beter inzicht worden gekregen in de aard en omvang van discriminatie en intolerantie zoals die door Rotterdamse holebi's worden ervaren. Het onderzoek moet een aanzet geven voor een actie- programma tegen discriminatie en intolerantie dat aansluit bij de gesignaleerde knelpunten.

Context

Discriminatie en acceptatie van holebi's staan al enkele decennia in de belangstelling. In de jaren tachtig werd homodiscriminatie als maatschappelijk probleem erkend, maar bood wetgeving nog onvoldoende bescherming tegen discriminatie wegens seksuele geaardheid. In de negentiger jaren volgde een homo-emancipatiebeleid, waarin de verbetering van de rechtspositie een belangrijke plaats innam. De verwachtingen van de invoering van gelijke behandelingswetgeving en het strafbaar stellen van homodiscriminatie waren hooggespannen.⁵

⁵ STAD/COC (1998). *Niet ernstig genoeg? Onderzoek naar de aard en omvang van homodiscriminatie in Utrecht*. Utrecht: COC/STAD.

Ondanks de erkenning van het probleem en de vorderingen in het emancipatieproces van holebi's, behoort homodiscriminatie niet tot het verleden. Ook al is gelijke behandeling via wet- en regelgeving vrijwel rond, de praktijk blijkt weerbarstig.⁶

Onderzoeken wijzen uit dat holebi's op verschillende terreinen intolerantie en discriminatie ervaren. Er is onderzoek gedaan naar discriminatie op het werk, in de woonomgeving, in publieke ruimtes, op school of tijdens het uitgaan.⁷ Deze publicaties wijzen allen uit dat de acceptatie van homoseksuele geaardheid allesbehalve vanzelfsprekend is.

Dat beeld is in 2006 niet veel anders. Homoseksuelen boksen nog altijd op tegen de mainstreamcultuur die overwegend heteroseksueel is. Omdat heteroseksualiteit de norm is, moeten homoseksuelen zich vaker dan anderen

⁶ Zie: Schuyf & Dankmeijer (2005). *Homobeleid uitgelicht: Een praktische gids voor lokaal beleid*. Amsterdam: Schorer Stichting.

⁷ Zie onder meer: Santfoort en de Graaf (2000) De maatschappelijke positie van homoseksuele mannen en lesbische vrouwen. Delft: Eburon
Dankmeijer, P. (1997) *Ongezonde twijfels, werkdocument expertmeeting* (unpublished)
Joling en Bos. (2002). Discriminatie van homoseksuele mannen en lesbische vrouwen op het werk. *Jaarboek Sociale Psychologie 2002*. Delft: Eburon

verantwoorden over hun leefwijze, of hierover uitleg geven.

In het huidige debat is ook veel aandacht voor homoseksualiteit en religie. Homoseksualiteit wordt in de regel afgekeurd door bijvoorbeeld de christelijke en islamitische geloofsovertuiging. Deze opvattingen staan op gespannen voet met de wensen én rechten van holebi's. Daarnaast lijkt er sprake van een culturele kloof tussen westerse holebi's en niet-westerse bevolkingsgroepen.

Wat betekent de minderheidspositie voor hoe holebi's discriminatie vanwege de geaardheid ervaren? De meeste homoseksuelen vermijden discriminatie en intolerantie door de seksuele voorkeur verborgen te houden. In beeldspraak: ze komen niet 'uit de kast' of gaan 'terug in de kast'. Deze strategie heeft enkele negatieve bijverschijnselen, zoals de angst voor 'ontdekking' en het ontkennen van een belangrijk deel van de identiteit. Deze *minority stress* heeft op langere termijn gevolgen voor het psychisch welzijn, de sociale participatie en de gezondheid van holebi's.

Anders dan andere minderheidsgroepen maken holebi's niet *zichtbaar* deel uit van een minderheidsgroep. Door homoseksualiteit te verbergen wordt de groep onzichtbaar in de maatschappij. Deze onzichtbaarheid belemmert de emancipatie van individuele holebi's en voor de groep.

2. Het onderzoek

2.1. Onderzoeksvraag

In het belevingsonderzoek onder de Rotterdamse holebi's stond de volgende vraag centraal:

Wat zijn de belevingen en recente ervaringen van Rotterdamse holebi's met discriminatie en intolerantie op verschillende maatschappelijke terreinen en hebben zich hierin in de afgelopen jaren veranderingen voorgedaan?

Het onderzoek moet antwoord geven op de volgende subvragen.

- Ervaren Rotterdamse holebi's discriminatie en intolerantie, is dat meer of minder dan in het verleden en wat zijn hun verwachtingen voor de toekomst?
- Hebben Rotterdamse holebi's zelf discriminatie en intolerantie ervaren en welke vormen nam dat aan?
- Op welke maatschappelijke terreinen doen deze incidenten zich voor?

Het onderzoek vond plaats in december 2005 en januari 2006.

2.2 Onderzoeksinstrument en -groep

Om een antwoord te krijgen op de bovenstaande vragen is gekozen voor een internetenquête. In een korte vragenlijst werd holebi's uit de regio Rotterdam voornamelijk gevraagd naar hun

persoonlijke discriminatie-ervaringen op verschillende terreinen en hun mening over de acceptatie van homo- en biseksualiteit in het algemeen.

De respondenten zijn geselecteerd op basis van de digitale adresboeken van Rotterdam Verkeert, COC Rotterdam en Ketelbinkie. RADAR heeft de enquête verspreid onder werkcontacten die tot de doelgroep behoren en via website en nieuwsbrief holebi's opgeroepen om aan het onderzoek mee te doen. Aan allen die deze mail ontvingen is vervolgens gevraagd om de link naar het onderzoek door te sturen naar vrienden en bekenden.

De betrokken organisaties hebben besloten om de verzending via hun afzonderlijke secretariaten te laten verlopen. Om de privacy van hun leden en/of werkcontacten te beschermen, is afgezien van een centrale verzending. Dit betekent dat niet precies bekend is hoeveel mensen de enquête heeft bereikt.

Zo is het denkbaar dat mensen die bij verschillende organisaties zijn aangesloten, tweemaal een enquête hebben ontvangen. Daar komt bij dat de respondenten gevraagd is om de link naar de enquête door te mailen aan vrienden en bekenden. Of deze mensen al eerder tot de geselecteerden behoorden, is eveneens onbekend.

Deze werkwijze heeft als voordeel dat het een zo groot mogelijk bereik heeft. Het nadeel is dat we niet exact weten hoeveel mensen de enquête hebben gekregen.

Bovendien heeft het onderzoek met deze opzet een bepaald deel van de Rotterdamse holebi-gemeenschap bereikt. Het merendeel van de deelnemers aan het onderzoek is aangesloten bij een van de bovengenoemde organisaties, terwijl lang niet alle holebi's bij zo'n organisatie zijn aangesloten. Met andere woorden: de enquête bereikte grotendeels dat deel van de holebi's dat georganiseerd is, waarvan het merendeel blank is en uit de kast.

2.3 Respons en kenmerken van de deelnemers

Ruim 300 respondenten hebben de enquête volledig ingevuld en daarmee deelgenomen aan het onderzoek. Hoeveel mensen de enquête hebben gekregen is niet exact bekend (zie boven), maar wordt geschat op drie à vierhonderd. Plusminus 800 mensen hebben de enquête bekeken. Daartussen zitten ook mensen die geïnteresseerd zijn, maar niet tot de doelgroep behoren. Dit zijn evenmin per definitie unieke gebruikers; daar kunnen mensen tussen zitten die de enquête eerst eenmaal hebben bekeken en later opnieuw openden om in te vullen (dit zet de teller op 2).

Iets meer mannen dan vrouwen namen deel. De verdeling man-vrouw is circa zestig om veertig procent.

Een kwart van de deelnemers komt uit de gemeenten rondom Rotterdam. Het merendeel van de deelnemers aan het onderzoek komt uit de stad Rotterdam (75%). Eén op vijf deelnemers woont in het centrum van Rotterdam. Inwoners uit de deelgemeenten Noord en Kralingen-Crooswijk (13 respectievelijk 12%) waren eveneens goed vertegenwoordigd in het onderzoek.

2.4 Representativiteit

Door met een adressenbestand te werken van aangesloten leden, is gekozen voor een werkwijze met een groot bereik. Deze opzet levert in de regel ook een hoge respons op. Het nadeel van deze werkwijze is dat het geen aselekt karakter heeft en daarmee niet representatief is.

Voor een representatief onderzoek zou een aselechte steekproef moeten worden getrokken uit de totale holebi-gemeenschap. Omdat er (gelukkig) geen database bestaat met daarin de namen en adressen van alle homoseksuelen in de regio, is een dergelijke opzet niet haalbaar.

Het onderzoek heeft met deze opzet een bepaald deel van de Rotterdamse holebi-gemeenschap bereikt.

Het merendeel van de deelnemers aan het onderzoek is aangesloten bij een van de bovengenoemde organisaties, terwijl lang niet alle holebi's bij zo'n organisatie zijn aangesloten. Met andere woorden: de enquête bereikte dat deel van de holebi's dat georganiseerd is, waarvan het merendeel blank is en uit de kast. Om een beter beeld te krijgen van de positie van andere holebi's zou verder onderzoek wenselijk zijn dat zich bijvoorbeeld richt op de positie van allochtone homo's en *'dubbelbinders'*.

Dat het onderzoek niet representatief is, betekent niet dat de uitkomsten niet relevant zijn. Het onderzoek geeft een goede indicatie van de problemen zoals die zich voordoen, al kunnen de omvang en ernst van de voorvallen per subgroep variëren.

Het betreft hier een belevingsonderzoek; de ervaringen zijn niet (juridisch of anderszins) getoetst op daadwerkelijke discriminatie of intolerantie. Een dergelijk onderzoek zou zeer tijdsintensief zijn en naar de meerwaarde moet worden gegist. Het is namelijk de vraag in hoeverre toetsing relevant is. Uitgaande van het sociologische Thomas theorema, verschilt een *werkelijke* gebeurtenis niet met een gebeurtenis zoals die *ervaren* is, omdat de

reactie van de betrokkene in beide gevallen gelijk is. "If men define situations as real, they are real in their consequences."

3. Veiligheidsbeleving

Om de veiligheidsbeleving te meten, begon de vragenlijst met een aantal stellingen. Los van concrete persoonlijke ervaringen met discriminatie, konden respondenten met behulp van deze stellingen een oordeel geven over het algemene klimaat ten opzichte van holebi's. Het betrof vragen over de veiligheidbeleving en over de invloed van verhalen van discriminatie en intolerantie uit de vrienden- en kennissenkring.

Dergelijke verhalen van groepsgenoten zijn van groot belang voor de veiligheidsbeleving van het individu. Ook al hebben respondenten (nog) geen persoonlijke negatieve ervaring, deze verhalen maken hen bewust van hun mogelijke kwetsbaarheid.

Het valt op dat de vragen over de veiligheidsbeleving zeer verschillend beantwoord zijn. Want hoewel de beantwoording van de meeste vragen een duidelijk patroon laat zien, lopen de meningen op deze stellingen behoorlijk uiteen.

Iets minder dan de helft van de deelnemers meent - in meer of mindere mate - dat de meeste straten in Rotterdam veilig zijn voor holebi's. Eenderde van de respondenten is het hier juist mee oneens

en vindt de Rotterdamse straten niet of helemaal niet veilig. Een op de vijf deelnemers kiest voor de antwoordcategorie neutraal/geen mening.

Afgaand op de meerderheid kan uitgegaan worden van een redelijke veiligheidsbeleving van holebi's in Rotterdam. Toch vormt het deel dat de Rotterdamse straten onveilig vindt, met eenderde van de deelnemers, een substantiële groep.

Het moet gezegd worden dat deze vraag uiteraard lastig te beantwoorden is; het maakt nogal uit welke straten je voor ogen hebt bij beantwoording van deze vraag. De vraag is desondanks gelegitimeerd omdat het gaat om het gevoel dat overheerst.

De meeste straten in Rotterdam zijn veilig voor homos en lesbiennes.		
	N	%
Helemaal mee eens	27	9,34%
Mee eens	109	37,72%
Neutraal/geen mening	58	20,07%
Niet mee eens	82	28,37%
Helemaal niet mee eens	13	4,50%
Totaal	289	

Respondenten is vervolgens gevraagd of hun eigen buurt voor holebi's veilig is om hand in hand op straat te lopen. Iets meer dan de helft vindt dat (helemaal) niet. Een op de vijf heeft hierover geen uitgesproken mening of antwoordt neutraal. Slechts een kwart van de deelnemers schat de eigen woonbuurt in

als veilig genoeg voor holebi's om hand in hand over straat te gaan.

In mijn wijk kunnen homo's en lesbiennes veilig hand in hand lopen.		
	N	%
Helemaal mee eens	16	5,56%
Mee eens	57	19,79%
Neutraal/geen mening	59	20,49%
Niet mee eens	107	37,15%
Helemaal niet mee eens	49	17,01%
Totaal	288	

Om na te gaan of de veiligheidsbeleving van holebi's de laatste jaren is veranderd, is deelnemers gevraagd om een vergelijking te maken. Over de vraag of Rotterdam de afgelopen jaren onveiliger is geworden voor holebi's bestaan grote meningsverschillen. Plusminus eenderde is het met deze stelling eens, eenderde antwoordt neutraal of heeft hierover geen mening. Iets minder dan een derde is het niet eens met deze uitspraak.

Gezien het relatief geringe aantal van 300 respondenten is het niet verantwoord om per deelgemeente de score op deze vraag te bekijken. Daarvoor zijn de aantallen te klein. Om toch een indicatie te geven, vergelijken we de deelgemeenten met de grootste aantallen respondenten. Met enige voorzichtigheid kan gezegd worden dat inwoners uit de deelgemeente Kralingen-Crooswijk hun wijk veiliger inschatten dan deelnemers uit Noord en Centrum. Het Centrum heeft de meeste deelnemers die het onveilig vinden om hand in hand over straat te gaan.

We hebben de deelnemers gevraagd wat volgens hen de redenen van eventueel

In mijn wijk kunnen Kralingen- Noord Centrum homo's en lesbiennes Crooswijk veilig hand in hand over straat lopen (N)			
Helemaal mee eens	3	2	4
Mee eens	9	9	11
Neutraal/geen mening	10	5	13
Niet mee eens	9	17	23
Helemaal niet mee eens	4	8	8
Totaal	35	41	59

De afgelopen jaren is Rotterdam onveiliger geworden voor homo's en lesbiennes.		
	N	%
Helemaal mee eens	41	14,24%
Mee eens	98	34,03%
Neutraal/geen mening	100	34,72%
Niet mee eens	38	13,19%
Helemaal niet mee eens	11	3,82%
Totaal	288	

afnemende veiligheid zijn. Let wel: het gaat in deze tabel dus alleen om die deelnemers die afnemende tolerantie waarnemen.

Respondenten gaven meer dan één reden aan. Achttien procent van de respondenten signaleert afnemende tolerantie van mensen in het algemeen. Iets meer dan 20 procent signaleert afnemende tolerantie onder jongeren. Daarnaast vindt één op de drie deelnemers ook dat deze toegenomen onveiligheid verband houdt met de geringe tolerantie van migrantengroepen ten opzichte van homoseksueliteit.

Gezien de Rotterdamse demografie is er een aanzienlijke overlap tussen de categorieën 'jongeren' en 'migrantengroepen': tweederde van de

Rotterdamse jeugd is van allochtone origine.

Bij onderstaande vraag zijn meerdere antwoorden mogelijk.		
Vindt u dat Rotterdam de laatste jaren onveiliger is geworden voor homo's en lesbiennes?		
Nee	49	12,28%
Ja, door afnemende tolerantie van mensen in het algemeen	71	17,79%
Ja, door afnemende tolerantie van jongeren	86	21,55%
Ja, door afnemende tolerantie onder migrantengroepen	146	36,59%
Weet ik niet/geen mening	36	9,02%
Anders	11	2,76%
Totaal	399	

Enkele respondenten gaven in het vrije tekstveld aan dat er feitelijk niet zoveel is veranderd en dat de tolerantie in het verleden ook maar betrekkelijk was.

"Er [was] nooit tolerantie, maar recentelijk is er een nieuw soort van vrije meningsuiting."

"Er is altijd sprake geweest van een schijntolerantie. Ogenschijnlijk was homoseksualiteit geaccepteerd...in de praktijk blijkt vaak anders."

Daar staat tegenover dat sommigen wel verschil ervaren in tolerantie.

"[Van] sommige (migranten)jongeren"

"Op de Lijnbaan, uiteraard door allochtone jongeren"

Veel deelnemers aan het onderzoek zijn bekend met verhalen van andere holebi's over toenemende intolerantie en discriminatie. Iets meer dan de helft van de respondenten zegt steeds vaker zulke

verhalen uit hun vrienden- en kennissengroep te horen. Eén op vijf herkent zich hier niet in, volgens hen is hier geen verandering in opgetreden. De rest antwoordt neutraal.

De laatste jaren hoor ik steeds meer verhalen van homo's en lesbiennes die gediscrimineerd worden.		
Helemaal mee eens	38	13,19%
Mee eens	120	41,67%
Neutraal/geen mening	62	21,53%
Niet mee eens	55	19,10%
Helemaal niet mee eens	13	4,51%
Totaal	288	

De terugkerende verhalen, waarvan enkele de pers haalden, van holebi's die vanwege discriminatie en intolerantie hebben moeten verhuizen, hebben negatief bijgedragen aan de veiligheidsbeleving. De mogelijkheid dat het hen of een bekende overkomt is reëel. Maar liefst één op de vier deelnemers kent één of meer mensen die dit is overkomen. Daarbij is de kanttekening op zijn plaats dat het niet bekend is of het hierbij telkens om een of enkele personen gaat of om steeds om andere personen.

Geef aan welk van de onderstaande woorden volgens u tussen de (...) moet staan.		
In mijn omgeving ken ik (...) mensen die vanwege discriminatie en intolerantie zijn verhuisd.		
Geen	203	70,98%
Enkele	64	22,38%
Meerdere	15	5,24%
Veel	4	1,40%
Totaal	286	

De mate van openheid over de seksuele geaardheid kan ook een indicatie zijn voor de veiligheidsbeleving, hoewel hier ook andere factoren een rol spelen.

Tweederde van de ondervraagde mensen kent één of meerdere holebi's die niet openlijk uitkomen voor hun geaardheid.

Geef aan welk van de onderstaande woorden volgens u tussen de (...) moet staan.		
Ik ken (...) homo's die niet voor hun geaardheid uitkomen.		
Geen	84	29,47%
Enkele	132	46,32%
Meerdere	50	17,54%
Veel	19	6,67%
Totaal	285	

De laatste vraag over de veiligheidsbeleving, die een brug vormt naar de persoonlijke ervaringen met discriminatie, is zeer verschillend beantwoord. Hier werd deelnemers gevraagd of zij de laatste jaren zelf meer discriminatie en intolerantie ervaren hebben dan in het verleden.

Eenderde van de ondervraagden antwoordt hierop bevestigend; zij maakten in de laatste jaren meer discriminatie en intolerantie mee dan in voorgaande jaren. Dat is een aanzienlijk aantal. Daar staat tegenover dat 30 procent antwoordt dat zij tot op heden geen enkele persoonlijke ervaring hebben gehad met discriminatie of intolerantie. Ruim een kwart van de deelnemers zegt dat zij recent geen verschil opmerkten. De overigen hebben

hierover geen uitgesproken mening (6%) of ervaren minder discriminatie (2%).

Als u het afgelopen jaar vergelijkt met voorgaande jaren heeft u dan zelf meer discriminatie en intolerantie ervaren?	N	%
Het is ongeveer gelijk gebleven	82	28,87%
Ik ervaar meer discriminatie en intolerantie	93	32,75%
Ik ervaar minder discriminatie en intolerantie	5	1,76%
Ik heb tot nu toe geen discriminatie ervaren	86	30,28%
Ik weet het niet/ geen mening	18	6,34%
Totaal	284	

4. Persoonlijke ervaringen met intolerantie en discriminatie

De vragenlijst moest zicht bieden op de aard en omvang van persoonlijke ervaringen met discriminatie. Er is gevraagd naar de mogelijke ervaringen op vier terreinen. Leidinggevend bij de keuze voor de terreinen, waren gesignaleerde problemen zoals beschreven in literatuur, signalen uit de holebi-organisaties en persoonlijke verhalen van gedupeerden.

Allereerst is gevraagd naar de situatie en eventuele ervaringen op het werk. Want hoewel er niet veel concrete klachten bekend zijn over discriminatie en intolerantie op het werk, kan dit toch een belangrijk - nog te ontginnen - terrein zijn. Een groot deel van de holebi's heeft namelijk een betaalde baan.

Vanwege de verontrustende geluiden over intolerantie in het onderwijs is deelnemers gevraagd naar hun ervaringen als leerling/cursist en eventueel als leerkracht.

Uiteraard is ook gevraagd naar de eventuele persoonlijke ervaringen in de eigen woonomgeving. De media belichten dit onderwerp met enige regelmaat. Ook onder holebi's is dit een veelbesproken thema.

Daarnaast zijn er verhalen bekend van homoseksuele mannen, lesbische vrouwen en biseksuelen die tijdens of na

het uitgaan te maken krijgen met intolerantie, discriminatie en zelfs geweld. Dit onderwerp is dan ook opgenomen in de vragenlijst.

Verschillende Rotterdamse notities beschreven reeds de moeizame relatie tussen politie en holebi's. De politie zou niet goed en begripvol omgaan met de meldingen en aangiften van holebi's over discriminatie en geweldsvoorvallen. Als discriminatie en intolerantie de veiligheid van holebi's aantast, dan is het van belang dat de politie hiervan op de hoogte is. Daarom is gevraagd naar de meldingsbereidheid van voorvallen bij de politie.

Tot slot konden de deelnemers zelf aangeven op welke gebieden zij eventueel nog meer discriminatie en intolerantie hebben ervaren. Ze konden in de vrije tekstvelden één of meer ervaringen inbrengen, die bij eerdere vragen niet aan de orde waren gekomen.

4.1 Discriminatie op het werk

Onderzoek heeft uitgewezen dat discriminatie van homoseksuele mannen en lesbische vrouwen op het werk bijdraagt aan stress en gezondheidsproblemen. Om de kans op discriminatie te verkleinen, zijn er werknemers die er bewust voor kiezen om hun gegaardheid verborgen te houden. Dit beschermingsmechanisme kan op zijn

beurt eveneens stressklachten met zich meebrengen. Onderzoek wijst uit dat werknemers met een groot risico op discriminatie per saldo beter af zijn door hun geaardheid verborgen te houden, en werknemers met verminderde kans op discriminatie beter af zijn met openheid over de geaardheid.⁸ Dat betekent dat werknemers de werksituatie eerst aftasten alvorens besluiten om hun geaardheid openbaar te maken of te verbergen.

Grofweg negen van de tien deelnemers aan het onderzoek heeft een (betaalde) baan. Een ruime meerderheid (70%) komt op het werk openlijk uit voor de seksuele gerichtheid. Een kleine minderheid (5%) komt er niet openlijk voor uit. Voor bijna een kwart van de deelnemers is de openheid niet vanzelfsprekend en blijkt het van de collega of het werkcontact afhankelijk.

Komt u op uw werk openlijk uit voor uw homoseksualiteit?			
		N	%
	Ja	195	70,14%
	Nee	17	6,12%
	Afhankelijk van de situatie/collega/werkcontact	66	23,74%
Totaal		278	

Het aantal deelnemers dat geen discriminatie ervaart op het werk is in de meerderheid. Desalniettemin meldt maar

liefst een kwart dat zij in het afgelopen jaar op het werk discriminatie hebben ervaren. Opvallend genoeg gaven meer vrouwelijke dan mannelijke deelnemers aan in het afgelopen jaar gediscrimineerd te zijn op het werk (32 respectievelijk 21%)

Heeft u in het afgelopen jaar op uw werk intolerantie of discriminatie ervaren?		
	N	%
Ja	68	24,55%
Nee	209	75,45%
Totaal	277	

Deze voorvallen namen vaak verschillende vormen aan. Discriminerende opmerkingen werden het meest genoemd, gevolgd door roddels. Bovendien gaven respondenten aan dat zij geen gelijke kansen maakten of anders behandeld werden dan (vermeende) heteroseksuele collega's. Ook gaven verschillende respondenten aan dat ze worden genegeerd. Dertien deelnemers kregen in het afgelopen jaar tijdens het werk te maken met agressief gedrag/geweld dat verband hield met hun seksualiteit.

Om welk soort gedragingen ging het? (meerdere antwoorden mogelijk)		
	N	%
Discriminerende opmerkingen	55	26,83%
Ongelijke behandeling/ benadeling	24	11,71%
Bedreiging/geweld/agressief gedrag	13	6,34%
Vernieling/beschadiging van eigendommen	1	0,49%
Negeren	25	12,20%
Roddels	52	25,37%
Anders	35	17,07%
Totaal	205	

⁸ Joling en Bos (2002). Discriminatie van homoseksuele mannen en lesbische vrouwen op het werk. *Jaarboek Sociale Psychologie*. p. 132-173. Delft: Eburon

Los van de vaste antwoordcategorieën, konden respondenten ook aangeven waaruit de discriminatie of intolerantie bestond. Hieruit kwam onder meer naar voren dat er botsende opvattingen zijn tussen minderheidsgroepen op de werkvloer, zoals een deelnemer in zijn of haar bijdrage illustreert.

"[Er was een] conflict wegens [de] geloofsovertuiging van collega en mijn geaardheid."

In het geval van discriminatie op het werk is het maar de vraag welke loyaliteit de werkgever ten toon spreidt. En of de werknemer voldoende bewijslast heeft om discriminatie hard te maken om desnoods de benodigde actie te ondernemen. Een deelnemer beschrijft zo'n situatie waar zeer sterke aanwijzingen van discriminatie bestaan. Uiteindelijk werd zij ontslagen in plaats van gesteund door haar werkgever.

" De contactpersoon van de grootste klant van mijn werkgever maakte dubieuze opmerkingen die vaag anti-homo waren. Zij wist niet dat ik lesbo was en omdat ik nog maar net bij dat bureau werkte durfde ik dat niet meteen te zeggen. Maar ik deed wel verbaasd en afkeurend over die opmerking. Deze vrouw zei tegen mijn directeur dat ze niet meer met mij wilde werken en dat ze geen zin had om daar met mij over te praten. Tegen hem zei ze dat ze me niet aardig vond. Op mijn werk had niemand iets aan te merken. Uiteindelijk heeft dit zelfs tot mijn ontslag geleid, omdat er vooral veel werk voor deze klant gedaan moest worden.

Aan mijn directeur heb ik precies verteld hoe het zat. Het speet hem heel erg, zei hij, maar ik kon er niet blijven werken. Hij wilde de relatie met deze lastige dame niet op het spel zetten. [Ik had] Geen idee of hier sprake is van discriminatie. Eigenlijk te vaag om hier te vermelden. Ik heb het toch gedaan omdat de consequentie (mijn ontslag) zo groot was en discriminatie waarschijnlijk in de meeste werksituaties moeilijk aan te tonen is. "

4.2 Onderwijs

De laatste jaren is verhoudingsgewijs veel aandacht uitgegaan naar de lastige positie van homo- en biseksuele mannen en vrouwen in het onderwijs. De publicatie "*Beter voor de klas, beter voor de school*" laat bijvoorbeeld zien dat holebi docenten niet alleen moeten opboksen tegen de negatieve houding en gedrag van leerlingen, maar ook afhankelijk zijn van de steun die zij krijgen van hun directie.⁹

Maar liefst veertig procent van de deelnemers aan het onderzoek volgt momenteel een opleiding of geeft zelf les. Tweederde van de respondenten die lesgeven is open over hun bi- of homoseksualiteit tegenover collega's. Twaalf procent is meer behoedzaam en tast af bij collega's hoe zij tegenover homoseksualiteit staan, voordat ze er wel of niet openlijk voor uitkomen. Ruim de helft van de leerlingen en leraren zijn open over hun homoseksualiteit

⁹ COC (2003) *Beter voor de klas, beter voor de school*. Amsterdam: COC

tegenover (mede)leerlingen. Voor een kwart van hen is het minder vanzelfsprekend, maar afhankelijk van de leerling/groep.

Van de docenten gaf eenderde aan in het afgelopen jaar gediscrimineerd te zijn. Dat bestond voornamelijk uit discriminerende opmerkingen (25%) en roddels (21%). Geweld en vernielingen kwam relatief weinig voor, maar overkwam wel een aantal respondenten.

Dat het de docent zelf niet is overkomen, betekent niet direct dat het op die school niet voorkomt. Dat blijkt uit wat een docerende respondent vertelt:

"[Ik heb het] niet persoonlijk ondergaan, maar op school is een [homoseksuele] stagiair leraar weggepest."

Afgaand op de cijfers over het voorkomen van discriminatie op het werk, hebben docenten hier iets vaker mee te maken dan andere beroepsgroepen. Een kwart van alle deelnemers geeft aan in het afgelopen jaar op het werk gediscrimineerd te zijn. Van de docenten geeft één op de drie respondenten dit aan. Toch is gezien de relatief geringe aantallen deelnemers (en docenten onder hen) enige voorzichtigheid geboden, bij het generaliseren van deze uitkomst. Docenten hebben goede en slechte ervaringen op school, zoals uit de

passages van de volgende respondenten blijkt.

"Buitenlanders verzieken steeds meer het klimaat voor homoseksuelen. Met name op VMBO scholen valt niet normaal meer te werken."

"Ik geef lessen sociale vaardigheden op de basisschool. Op elke school komt er in mijn les homoseksualiteit voor. In groep 8 geef ik 14 lessen over seksualiteit en intimiteit en daar is homoseksualiteit een groot onderdeel van. Ik heb jaren gelden al gezegd dat er een masterplan moet komen dat iedere groep 8 op de basisschool seksualiteit moet krijgen en daarin homoseksualiteit. Ik vind het voortgezet onderwijs te laat. Plus vind ik dat homoseksualiteit niet uit één voorlichting moet bestaan. "

4.3 Woonomgeving

Eén op de tien deelnemers aan het onderzoek komt in de buurt niet openlijk uit voor de homo- of biseksualiteit. Tweederde van de deelnemers is wel openlijk en voor een kwart is het afhankelijk van de betreffende buur.

Een respondent geeft aan hoe hij inspeelt op mogelijke intolerantie in de buurt:

"Als je op straat niet hand in hand durft te lopen vanwege eventuele opmerkingen of erger"

"Ik zal nooit hand in hand lopen of op een andere manier intiem met een vrouw doen op straat in de buurt van een groep jongeren. Tien jaar geleden deed ik dat nog wel. Mijn intuïtie zegt dat het niet kan. Ik heb geen zin om het uit te proberen. We

zouden het moeten testen met verdekt opgestelde beschermers."

Een minderheid heeft slecht contact met de burens. Meer dan de helft omschrijft het contact als goed. Een kwart omschrijft de verhouding als neutraal of wisselend.

Toch heeft een kwart van de respondenten in het afgelopen jaar intolerantie of discriminatie in de woonbuurt ervaren. Mannen geven iets vaker aan gediscrimineerd te zijn dan vrouwen (28 resp. 21%). Ook lopen mensen die in hun buurt openlijk voor hun homoseksualiteit uitkomen meer kans om gediscrimineerd te worden.

Heeft u in het afgelopen jaar intolerantie of discriminatie ervaren vanwege uw homoseksualiteit?			
		N	%
	Ja	73	25,89%
	Nee	209	74,11%
Totaal		282	

Wederom is het niet verantwoord om bij deze vraag een uitsplitsing te maken naar deelgemeenten. Maar om een indicatie te geven, vergelijken we de deelgemeenten met de meeste respondenten. Respondenten uit Noord en Kralingen-Crooswijk hebben verhoudingsgewijs minder discriminatie ervaren in de woonomgeving dan respondenten uit het Centrum.

Heeft u in het afgelopen jaar intolerantie of discriminatie ervaren vanwege uw homoseksualiteit?			
	Ja		
	7	8	17
	Nee	28	30
Totaal		35	38

Discriminatie uitte zich voornamelijk in discriminerende opmerkingen (30%). Agressief gedrag, bedreiging of geweld werd ook vaak genoemd (15%). Een op de vijf deelnemers omschrijft daarnaast nog ander gedrag zoals spugen, pesten, treiteren et cetera.

Om welk gedrag ging het? (meerdere antwoorden mogelijk)			
	N	%	
Discriminerende opmerkingen	51	29,65%	
Ongelijke behandeling/benadeling	13	7,56%	
Bedreiging/geweld/agressief gedrag	27	15,70%	
Vernieling/beschadiging van eigendommen	9	5,23%	
Negeren	21	12,21%	
Roddels	17	9,88%	
Anders	34	19,77%	
Totaal		172	

"Wanneer ik samen met een vriend op straat liep, heb ik diverse keren agressief gedrag op straat meegemaakt, altijd door allochtonen en Antillianen. Dit is in 50 jaar nog nooit [eerder] voorgekomen."

Acht procent van de deelnemers heeft in de afgelopen vijf jaar overwogen te verhuizen vanwege de problemen of is daartoe overgegaan. Dat is beslist geen gering aantal. Daartegenover staat dat tweederde geen problemen heeft en een kwart zegt dat eventuele of bestaande problemen voor hem of haar geen reden zouden zijn om te verhuizen.

4.4 Discriminatie en geweld tijdens of na het uitgaan

In het afgelopen jaar ervoer een kwart van de respondenten discriminatie en/of intolerantie wegens hun geaardheid tijdens of na het uitgaan in homo-gelegenheden. De helft van de deelnemers heeft nooit iets meegemaakt en een kwart zegt zulke gelegenheden niet te bezoeken.

Vrouwen bezoeken minder vaak uitgaansgelegenheden dan mannen. Mede om die reden krijgen mannen vaker te maken met discriminatie in het uitgaansleven dan vrouwen. (29 respectievelijk 20%)

Heeft u in het afgelopen jaar, tijdens of na het uitgaan, discriminatie of intolerantie ervaren op grond van uw homoseksualiteit?			
Ja, eenmaal	36	13,28%	
Ja, meermaals	36	13,28%	
Nee, nooit	151	55,72%	
Niet van toepassing	48	17,71%	
Totaal	271		

Ook hier ging het vaak om meer dan één type gedrag. Discriminerende opmerkingen en bedreiging en geweld werden het meest genoemd. Bij het uitgaan werd dit vaker genoemd dan bij ervaringen op andere terreinen.

Om welk gedrag ging het? (meerdere antwoorden mogelijk)			
	N	%	
Discriminerende opmerkingen	68	46,58%	
Ongelijke behandeling/benadeling	4	2,74%	
Bedreiging/geweld/agressief gedrag	30	20,55%	
Vernieling/beschadiging van eigendommen	4	2,74%	
Negeren	5	3,42%	
Roddels	7	4,79%	
Anders	28	19,18%	
Totaal	146		

Volgens een respondent zijn het niet alleen vijandige buitenstaanders die zich hieraan schuldig maken, maar ook andere holebi's.

4.5 Andere plekken: de openbare ruimten

In de enquête was ruimte gemaakt voor respondenten om overige ervaringen op te tekenen. Ruim dertig procent meldde een dergelijke ervaring.

Heeft u in het afgelopen jaar op andere plekken discriminatie/intolerantie ervaren?			
Ja	87	31,07%	
Nee	193	68,93%	
Totaal	280		

Veel van deze ervaringen speelden zich af in de openbare ruimte. Het ging om ervaringen in het openbaar vervoer, winkels of gewoon op straat. Een respondent wist dit vrij exemplarisch samen te vatten in zijn of haar bijdrage.

"In het openbaar is veel negatiefs te horen, in de metro, in de rij bij de AH, en ga zo maar door. Het zijn vooral 'grapjes' die ik niet grappig vind en 'onschuldige' opmerkingen"

Respondenten gaven aan dat het grotendeels ging om discriminerende opmerkingen (43%). Toch noemde dertien procent wederom agressief en gewelddadig gedrag.

4.6 Contacten met politie en de meldingsbereidheid.

Acht op de tien deelnemers aan het onderzoek heeft geen aanleiding gezien om melding of aangifte te doen van één of meerdere voorvallen bij de politie. Vijftien procent heeft het wel overwogen, maar zag ervan af. Slechts 8 van de 300 respondenten heeft melding of aangifte gedaan van discriminatie.

Gezien de niet geringe aantallen en het karakter van de voorvallen die de respondenten in het onderzoek hebben aangegeven, is het opmerkelijk dat niet meer deelnemers aanleiding zagen om hiervan aangifte te doen bij de politie. De vraag rijst of de voorvallen zich - volgens hen - niet leenden voor aangifte bij de politie, of dat hiervoor andere redenen zijn. Het zou namelijk ook verband kunnen houden met de eerder genoemde problematische vertrouwensrelatie tussen holebi's en politie.

Enkele respondenten zeiden bijvoorbeeld in een vrij tekstveld;

"Over het algemeen is de houding van justitie en politie ontzettend laks. Ik verwacht van die kant dan ook geen enkele hulp. Mijn auto is in elkaar geraamd maar daar is niks aangedaan. Dit alles nadat ik ben gaan samenwonen met mijn vriend"

"Politie weigert aangiftes op te nemen (bureau West/Marconiplein)"

"Politie vindt dat je dan maar moet verhuizen want moslims houden nu eenmaal niet van homo's. Of je kunt domweg geen aangifte doen, of je moet meer dan 8 keer terug komen en weer een nieuwe afspraak en daarmee duidelijk maken dat het je eigen schuld is, of de klacht niet serieus wordt genomen."

"Ik merk wel dat de klachten de laatste jaren serieus genomen worden, m.a.w de regels/normen/waar-den worden ook steeds beter gehandhaafd. Slecht gedrag wordt afgekeurd/bestraft."

4.7 Omgaan met intolerantie en discriminatie

De vragenlijst vroeg niet expliciet naar hoe mensen omgaan met ervaren discriminatie en intolerantie. De verhalen die deelnemers in vrije tekstvelden opschreven, geven wel verschillende copingstrategieën weer. Daarnaast geven ze een voorbode voor mogelijke maatschappelijke gevolgen van discriminatie.

Mensen gaan heel verschillend om met intolerantie en discriminatie. Aan het ene eind van het spectrum zijn er de strijdbare mensen. Zij zijn van mening zelf invloed te hebben op de discriminatie en intolerantie die ze ervaren. Zij schrijven onder meer dat je jezelf nooit als slachtoffer moet opstellen en dat ze mensen zelf aanspreken op ongewenst gedrag. Dat is een nobel streven en het werkt ongetwijfeld voor meerdere mensen. Maar het is wellicht niet voor

iedereen haalbaar. De één vertoeft nu eenmaal in een veiliger omgeving dan de ander. En voor sommige mensen is na één of meerdere negatieve ervaringen hun weerbaarheid aangetast.

Aan de andere kant van het spectrum zijn er de mensen die zich terugtrekken. Zij geven aan 'terug in de kast te zijn' en houden hun seksuele voorkeur verborgen. Zij ervaren dat ze uit veiligheidsoverwegingen flinke concessies hebben moeten doen aan eerder verworven rechten van holebi's. Een flinke stap terug, dus.

Het lijkt erop dat de meeste mensen zich in een tussenpositie bevinden. Zij vertrouwen op hun intuïtie, maar schatten voortdurend personen en situaties in. Hoe wordt er op het werk, op school, in de buurt en straat gereageerd op hun seksuele gerichtheid? Welke negatieve consequenties kan openheid hebben? Brengt het hun persoonlijke veiligheid in het geding? Openheid wordt grotendeels bepaald door de antwoorden op deze vragen. Want in tegenstelling tot andere minderheidsgroepen kunnen holebi's hun positie verbergen. Als ze de situatie negatief inschatten, verbergen zij hun seksuele gerichtheid. Het gevolg is dat zij onzichtbaar dreigen te raken, met alle persoonlijke en maatschappelijke consequenties van dien.

"Ik geloof wel dat er discriminatie is maar ik geloof dat ik er door mijn houding geen last van heb. Wel denk ik dat er meer voorlichting moet komen; uiteindelijk komt discriminatie voort uit onwetendheid."

"Ik denk dat er in het Rotterdamse heel veel vrouwen (zeker in vergelijking met vroeger) terug in de kast zitten. [...] In feite zijn de vrouwen onzichtbaar aan het worden."

Literatuur

COC (2003) *Beter voor de klas, beter voor jezelf.*

Amsterdam: COC

Dankmeijer, P. (1997) *Ongezonde twijfels*,
werkdokument expertmeeting
(unpublished)

Joling en Bos. (2002). Discriminatie van
homoseksuele en lesbische vrouwen op
het werk *Jaarboek Sociale Psychologie*.
Delft: Eburon

RADAR (2003) *Quick scan aangifte- en
registratiepraktijk homodiscriminatie*.
Rotterdam: RADAR

RADAR (2003) *Roze in
Noord:beeldvorming over en incidenten
omtrent acceptatie van homoseksualiteit in
de multiculturele samenleving*.
Rotterdam: RADAR

Notitie Politie Rotterdam Rijnmond (2003)
*Aanpak van geweld tegen homoseksuele
mannen*.
(unpublished)

STAD/COC (1998). *Niet ernstig genoeg?*
*Onderzoek naar de aard en omvang van
homodiscriminatie in Utrecht*.
Utrecht: COC/STAD.

Santfoort en de Graaf (2000)
*De maatschappelijke positie van
homoseksuele mannen en lesbische
vrouwen*.
Delft: Eburon.

Schuyf & Dankmeijer (2005). *Homobeleid
uitgelicht: Een praktische gids voor lokaal
beleid*.
Amsterdam: Schorer Stichting.

Bijlage: Vragenlijst

Kranten koppen over tanende tolerantie tegenover homoseksuelen en toenemende discriminatie. Reden voor de Rotterdamse Dienst Stedelijk Onderwijs om een belevingsonderzoek te doen naar de ervaringen en gevoelens onder homos en lesbiennes in de regio Rotterdam.

COC Rotterdam, Rotterdam Verkeert en RADAR hebben de handen ineengeslagen om dat belevingsonderzoek vorm te geven. Deze korte vragenlijst moet inzicht geven in discriminatie-ervaringen en belevingen van de Rotterdamse gays. Aan de hand van de uitkomsten wordt een actieprogramma samengesteld met als doel meer tolerantie en minder discriminatie.

Via deze mail en vragenlijst roepen wij jullie op om jullie mening en ervaring te delen. Het invullen van de vragenlijst zal niet langer dan 10 minuten duren. Met jullie gegevens wordt vertrouwelijk omgegaan. De vragenlijsten worden anoniem verwerkt. De verzending van deze mailing wordt verzorgd door de secretariaten van het COC Rotterdam en Rotterdam Verkeert. Verder vragen we alle deelnemers deze mail en/of link door te mailen aan bekenden.

Vragen? Neem contact op met een van ons.

Ton de Vent, COC, tel. 010-414 15 55.

Marijke Gerritsma, Rotterdam Verkeert, tel. 010-414 94 06.

Rita Schriemer, RADAR, tel. 010-411 39 11.

Dank voor jullie medewerking!

1. Bent u man of vrouw?

Man

Vrouw

2. Hoe oud bent u?

3. Hoeveel jaar woont u in de regio Rotterdam?

4. In welke (deel)gemeente woont u?

- Berkel en Rodenrijs
- Bleijswijk
- Capelle a/d IJssel
- Krimpen a/d IJssel
- Maassluis
- Ridderkerk
- Rozenburg
- Spijkenisse
- Schiedam
- Vlaardingen
- Rotterdam-Hoek van Holland
- Rotterdam-Overschie
- Rotterdam-Hilligersberg-Schiebroek
- Rotterdam-Prins Alexander
- Rotterdam-Kralingen-Crooswijk
- Rotterdam-Noord
- Rotterdam-Delfshaven
- Rotterdam-Centrum
- Rotterdam-Pernis
- Rotterdam-Hoogvliet
- Rotterdam-Charlois
- Rotterdam-Feijenoord
- Anders namelijk ...

5. Kruis aan welk antwoord voor u van toepassing is op de vraag.

	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal/ geen mening	Niet mee eens	Helemaal niet mee eens
De meeste straten in Rotterdam zijn veilig voor homo's en lesbiennes.					
In mijn wijk kunnen homos en lesbiennes veilig hand in hand lopen.					
De afgelopen jaren is Rotterdam onveiliger geworden voor homo's en lesbiennes.					
De laatste jaren hoor ik steeds meer verhalen van homo's en lesbiennes die gediscrimineerd worden.					

6. Geef aan welk van de onderstaande woorden volgens u tussen de (...) moet staan. In mijn omgeving ken ik (...) mensen die vanwege discriminatie en intolerantie zijn verhuisd.

- o geen
- o enkele
- o meerdere
- o veel

7. Geef aan welk van de onderstaande woorden volgens u tussen de (...) moet staan. Ik ken (...) homo's die niet voor hun geaardheid uitkomen.

- o geen
- o enkele
- o meerdere
- o veel

8. Bij onderstaande vraag zijn meerdere antwoorden mogelijk. Vindt u dat Rotterdam de laatste jaren onveiliger is geworden voor homo's en lesbiennes?

- o Nee
- o Ja, door afnemende tolerantie van mensen in het algemeen
- o Ja, door afnemende tolerantie van jongeren
- o Ja, door afnemende tolerantie onder migrantengroepen
- o Weet ik niet/geen mening
- o Anders, namelijk ...

9. Als u het afgelopen jaar vergelijkt met voorgaande jaren, heeft u dan zelf meer discriminatie en intolerantie ervaren?

- o Het is ongeveer gelijk gebleven
- o Ik ervaar meer discriminatie en intolerantie
- o Ik ervaar minder discriminatie en intolerantie
- o Ik heb tot nu toe geen discriminatie ervaren
- o Ik weet het niet/ geen mening

10. Wat zijn uw verwachtingen over de omvang van discriminatie van homo-seksuelen in de komende jaren?

- o Ik verwacht dat het hetzelfde blijft
- o Ik verwacht dat het toeneemt
- o Ik verwacht dat het afneemt
- o Dat hangt af van maatschappelijke ontwikkelingen
- o Weet niet/geen mening

11. Heeft u op dit moment werk?

- o Ja
- o Nee

12. Wat is uw beroep?

13. Komt u op uw werk openlijk uit voor uw homoseksualiteit?

- Ja
- Nee
- Afhankelijk van de situatie/collega/werkcontact

14. Heeft u in het afgelopen jaar op uw werk intolerantie of discriminatie ervaren?

- Ja
- Nee

15. Bij onderstaande vraag zijn meerdere antwoorden mogelijk. Om welk soort gedragingen ging het?

- Discriminerende opmerkingen
- Ongelijke behandeling/ benadeling
- Bedreiging/geweld/agressief gedrag
- Vernieling/beschadiging van eigendommen
- Negeren
- Roddels
- Anders, namelijk

16. Volgt u op dit moment een opleiding, of geeft u les?

- Ja
- Nee

17. Bent u, tegenover uw docenten, open over uw homoseksualiteit?

- Ja
- Nee
- Afhankelijk van de situatie/docent

18. Bent u, tegenover uw (mede)leer-lingen open over uw homoseksualiteit

- Ja
- Nee
- Afhankelijk van de situatie/leerling

19. Indien u zelf lesgeeft; bent u, tegenover uw collega's, open over uw homoseksualiteit?

- Ja
- Nee
- Afhankelijk van de situatie/betreffende collega
- Niet van toepassing

20. Komt u in uw buurt openlijk uit voor uw homoseksualiteit?

- Ja
- Nee
- Afhankelijk van de situatie/betreffende buurt

21. Hoe is het contact met uw burens?

- Goed
- Wisselend
- Neutraal
- Slecht

22. Heeft u in het afgelopen jaar in uw woonomgeving intolerantie of discriminatie ervaren vanwege uw homoseksualiteit?

- Ja
- Nee

23. Bij onderstaande vraag zijn meerdere antwoorden mogelijk. Om welk gedrag ging het?

- Discriminerende opmerkingen
- Ongelijke behandeling/benadeling
- Bedreiging/geweld/agressief gedrag
- Vernieling/beschadiging van eigendommen
- Negeren
- Roddels
- Anders, namelijk ...

24. Bent u in de afgelopen vijf jaar verhuisd, of overweegt u te verhuizen, vanwege problemen in de buurt over uw homoseksualiteit?

- Ja
- Nee, ik heb geen problemen
- Nee, ik verhuis niet om de problemen

25. Bezoekt u Rotterdamse homouitgaansgelegenheden?

- Ja
- Nee

26. Heeft u in het afgelopen jaar, tijdens of na het uitgaan, discriminatie of intolerantie ervaren op grond van uw homoseksualiteit?

- Ja, eenmaal
- Ja, meermaals
- Nee, nooit
- Niet van toepassing

27. Bij onderstaande vraag zijn meerdere antwoorden mogelijk.

Om welk gedrag ging het?

- Discriminerende opmerkingen
- Ongelijke behandeling/benadeling
- Bedreiging/geweld/agressief gedrag
- Vernieling/beschadiging van eigendommen
- Negeren
- Roddels
- Anders, namelijk

28. Heeft u in het afgelopen jaar op andere plekken discriminatie/ intolerantie ervaren?

- Ja
- Nee

29. Waar was dat?

33. Heeft u nog overige opmerkingen/ suggesties?

30. Bij onderstaande vraag zijn meerdere antwoorden mogelijk. Om welk gedrag ging het?

- Discriminerende opmerkingen
- Ongelijke behandeling/benadeling
- Bedreiging/geweld/agressief gedrag
- Vernieling/beschadiging van eigendommen
- Negeren
- Roddels
- Anders, namelijk

31. Heeft u in het afgelopen jaar aangifte gedaan, of overwogen te doen, van discriminatie op grond van uw homoseksualiteit?

- Ja, ik heb aangifte gedaan
- Nee, ik heb van aangifte afgezien
- Nee, er was geen aanleiding voor

32. Wat is uw mening over de politie bij melding of aangifte van discriminatie/ intolerantie tegenover homoseksuelen?

- Goed
- Wisselend
- Slecht
- Neutraal
- Niet van toepassing
- Geen mening

